

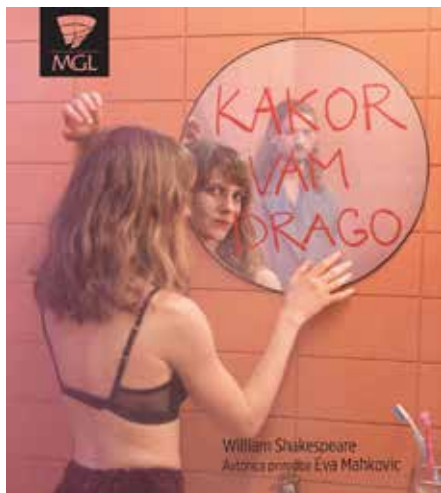
PEDAGOŠKO
GRADIVO

William Shakespeare
KAKOR VAM DRAGO

Veliki oder MGL, 2024

KAZALO

- 3 ZASEDBA**
- 4 AVTORJI**
- 6 ZNAČILNOSTI SHAKESPEAROVE KOMEDIJE**
- 8 ELIZABETINSKO GLEDALIŠČE**
- 11 O BESEDILU *KAKOR VAM DRAGO***
- 13 NEKATERI PARI MED DRAMSKIMI LIKI**
- 16 TEME IN MOTIVI**
- 27 ODRSKA PRIREDBA**
- 29 IZRAZNA SREDSTVA**
- 33 IZTOČNICE ZA POGOVOR**

Naslovnica gledališkega lista

William Shakespeare

KAKOR VAM DRAGO

Avtorica priredbe Eva Mahkovic

Komedija

Premiera 4. aprila 2024 na Velikem odru

Prevajalec **OTON ŽUPANČIČ**

Režiser **JUŠ ZIDAR**

Dramaturginja **EVA MAHKOVIC**

Scenograf **BRANKO HOJNIK**

Kostumografka **JELENA PROKOVIČ**

Avtor glasbe **LAREN POLIČ ZDRAVIČ**

Lektorica **MAJA CERAR**

Oblikovalec svetlobe **ANDREJ KOLEŽNIK**

Oblikovalec zvoka **GAŠPER ZIDANIČ**

Oblikovalka maske **ANJA BLAGONJA**

Asistentka kostumografke **SAŠA DRAGAŠ**

Asistentka scenografa **NIKA CURK**

Igrajo

Rosalinda **LENA HRIBAR ŠKRLEC**

Celija **AJDA SMREKAR**

Brus **JANA ZUPANČIČ**

Lenka **TINA POTOČNIK VRHOVNIK**

Jaques **FILIP SAMOBOR**

Orlando **FILIP ŠTEPEC**

Oliver **MATEVŽ SLUGA**

Silvij **JAKA LAH**

Feba **JOSEPH NZOBANDORA - JOSE**

in

Vojvoda **PRIMOŽ PIRNAT**

Domnevni portret Williama Shakespeara, ki ga je naslikal Robert Peake v času Shakespearjevega življenja

AVTORJI

William Shakespeare

William Shakespeare je verjetno najslavnejši angleški dramatik, krščen 26. 4. 1564 v cerkvi Svete Trojice v mestu Stratford upon Avon. Pri osemnajstih se je poročil s šestindvajsetletno Anne Hathaway, s katero je imel tri otroke. Nikoli ne bomo izvedeli, kaj je gnalo Shakespeara v London, kjer je v gledališču sprva delal kot scenski delavec. Med letoma 1585 in 1592 se je njegova poklicna pot dramatika v Londonu začela skokovito vzpenjati, upokojil se je leta 1613, pri devetinštiridesetih letih, samo tri leta kasneje pa je v svojem rodnem kraju umrl. Njegovo delo obsega 38 iger (36 natisnjenih v Prvem foliu), od tega 16 komedij, 10 zgodovinskih iger in 12 tragedij, 154 sonetov in pet pesnitev, dve izgubljeni igri in 12 besedil, ki so mu bila nekoč pripisana, danes pa je njihovo avtorstvo vprašljivo. Vpliv njegovega dela je neizmerljiv. Raziskovalci so našli kar 20.000 pesmi, na katere je tako ali drugače vplival. Giuseppe Verdi je po njegovih besedilih spisal dve operi: *Falstaff* in *Othello*. Shakespeare je pomembno vplival na angleški jezik in slovnico, pa tudi na slikarje in druge umetnike. Sigmund Freud je po njegovih likih celo razvijal teorije človeške nravi.

Juš Andraž Zidar

Juš Zidar

Režiser Juš Andraž Zidar, rojen leta 1992, je na AGRFT pod mentorstvom Sebastijana Horvata in Kristijana Mucka študiral gledališko in radijsko režijo. Študij je leta 2015 zaključil z avtorskim projektom, ki je nastal po litografijah Honoréja Daumierja z naslovom *La Justice ali utrujajoče ravnovesje*. Uprizoritev je nastala v koprodukciji z Dramo SNG Maribor in bila premierno uprizorjena v tamkajšnji Stari dvorani.

Svoj režijski debut je doživel v SNG Drama Ljubljana, kjer je režiral mladinsko predstavo *Želim si ...* V MGL (v koprodukciji s SSG Trst) je v sezoni 2016/2017 režiral *Zimski Sončev obrat* Rolanda Schimmelpfenniga, v sezoni 2017/2018 je v MGL režiral *Pijane* Ivana Viripajeva, v sezoni 2022/2023 pa *Idiota* Fjedorja Mihajloviča Dostojevskega.

Za režijo radijskih iger *Tretji zaplodek in Coitus interruptus* je prejel Prešernovo nagrado UL AGRFT. Ob premieri *Ukročene trmoglavke* v SSG Trst leta 2018 je povedal: »Bistvo gledališča vidim v tem, da družbo osvobajajo apriorizmov, stereotipov in vseh postavk, ki omogočajo kakršno koli nasilje.«

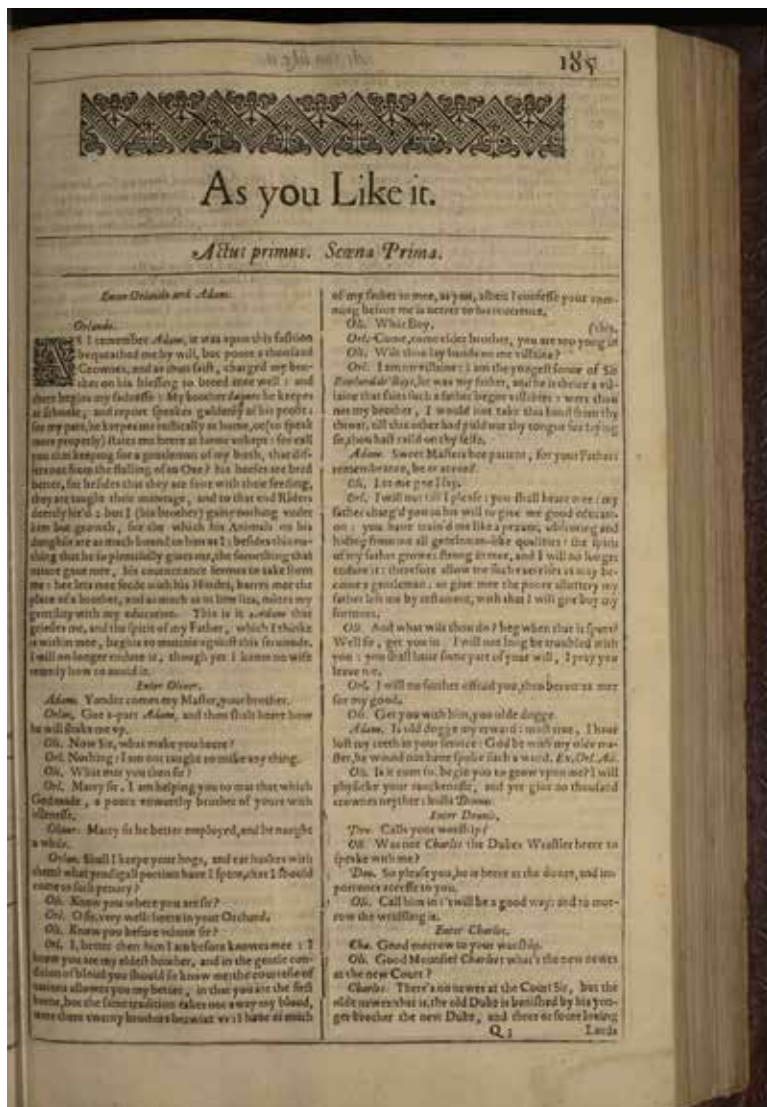
Eva Mahkovic

Eva Mahkovic

Eva Mahkovic je dramaturginja, dramatičarka in pisateljica. Kot dramaturginja je zaposlena v MGL, predava na UL AGRFT, občasno tudi prevaja in pripravlja priredbe romanov. Za oder je priredila *Idiota* F. M. Dostojevskega, ki je bil septembra 2022 premierno uprizorjen v MGL. Kot avtorico jo zanima predvsem izkušnja sveta mlajše urbane ženske, kar v različnih razpoloženjih in oblikah najbolj odsevata njen žanrsko hibridni roman *na tak dan najbolj trpi mastercard* (2019) in dramsko delo *Alica v deželi strahov*, ki je bilo leta 2022 krstno uprizorjeno v Jugoslovanskem dramskem gledališču v Beogradu, pa tudi *Tridesetletnice: tragikomična slika* v soavtorstvu s Terezo Gregorič za SNG Nova Gorica.

Za diplomsko delo z naslovom *Wajdi Mouawad: Kri obljub: analiza dramske tetralogije s prevodi*, ki vsebuje analizo in prevode štirih dramskih besedil kanadsko-libanonskega dramatika Wajdija Mouawada, je leta 2011 dobila univerzitetno Prešernovo nagrado.

ZNAČILNOSTI SHAKESPEAROVE KOMEDIJE

Naslovnica komedije *Kakor vam drago* iz Folia

Izraz komedija za elizabetinsko občinstvo ni imel nujno povsem enakega pomena, kot ga ima za današnje občinstvo. Medtem ko je v Shakespearovih komedijah zagotovo najti kar nekaj humorja, se je beseda komedija na splošno nanašala na lahkotno igro s srečnim koncem – v nasprotju s Shakespearovimi temačnejšimi tragedijami in zgodovinskimi igrami.

V Prvem foliu, izdanem leta 1623, je objavljenih 36 Shakespearovih iger, ki so razdeljene v tri kategorije: komedije, tragedije in zgodovinske igre. Razvrstitev bardovih del je bilo od tedaj še mnogo, a Royal Shakespeare Company se te drži še danes, čeprav v foliu manjkata dve kasneje objavljeni igri *Pericles* in *Two Noble Kinsmen*. Shakespearove komedije so: *Konec dober vse povrne*, *Kakor vam drago*, *Komedija zmešnjav*, *Ljubezni trud zaman*, *Milo za drago*, *Beneški trgovec*, *Vesele žene Windsorske*, *Sen kresne noči*, *Mnogo hrupa za nič*, *Ukročena trmoglavka*, *Vihar*, *Dvanajsta noč ali Kar hočete*, *Dva gospoda iz Verone* in *Zimska pravljica*.

Pozoren bralec bo v Shakespearovih komedijah ne glede na njihovo naravo prepoznal nekatere njihove skupne lastnosti.

1. Ljubezen in poroka
Shakespearove komedije so zgodbe o ljubezni in poroki. Ne samo glavni junak in junakinja, zaljubijo se malodane vsi liki, zato je poroka na koncu neizogibna.
2. Zmotna identiteta ali lažno predstavljanje
Liki, ki se predstavljajo kot nekdo drug ali so zamenjani za nekoga drugega, so še ena pomembna značilnost Shakespearove komedije.
3. Idilično okolje

Komedije so umeščene v idilično pokrajino. Lokacije spominjajo na raj, ki v resnici ne obstaja, ustvarila ga je piščeva domišljija.

4. Preobleka in spol

Liki, preoblečeni v nekoga drugega, zlasti ženski liki, preoblečeni v moškega, so zelo pogost motiv. V času Shakespearovega življenja so moški pogosto igrali vse vloge v predstavi, tudi ženske, kar je komediji prineslo še dodatno dimenzijo. Ženskam je nastopanje na odru prepovedoval zakon.

5. Glasba in ples

Dramske vrhove Shakespearovih komedij pogosto spremljajo glasba, ples in vsesplošno veseljačenje.

6. Besedne igre

Shakespeare je bil mojster besedne igre, zato so tudi njegove komedije polne duhovitih jezikovnih igric in metafor. Mnoge od fraz, ki jih je sam spesnil, so našle pot v pogovore in so vsakodnevni rabi še danes.

7. Norci

Pomembna značilnost Shakespearovih komedij je tudi prisotnost lika norca. Ta je duhovit, pogosto razpolaga z veliko več informacijami kot kateri koli od preostalih likov in je nemalokrat tudi glasnik avtorjeve misli.

8. Usoda in fantazija

Usoda in fantazija imata pomembno vlogo v Shakespearovih komičnih igratih. Dramski liki so včasih kot igrače ali lutke v rokah neke nadnaravne moči. Nasploh je Shakespeare v svojih igratih rad uporabljal nadnaravne elemente, zlasti vile in pošasti.

9. Kompleksni zapleti

Zapleti v Shakespearovi komediji imajo več preobratov kot v njegovih tragedijah in zgodovinskih dramah. A čeprav so ti zapleti kompleksni, vedno sledijo podobnim vzorcem. Tako je vrhunec igre vedno v tretjem dejanju, zadnji prizor pa ima pridih slavljenja, ko si zaljubljenca končno priznata svoja čustva.

10. Srečen konec

Vse Shakespearove komedije se končajo srečno. Najpogosteje ta srečni konec vključuje tudi (prihajajočo) poroko. Ljubezen na koncu vedno zmaga.

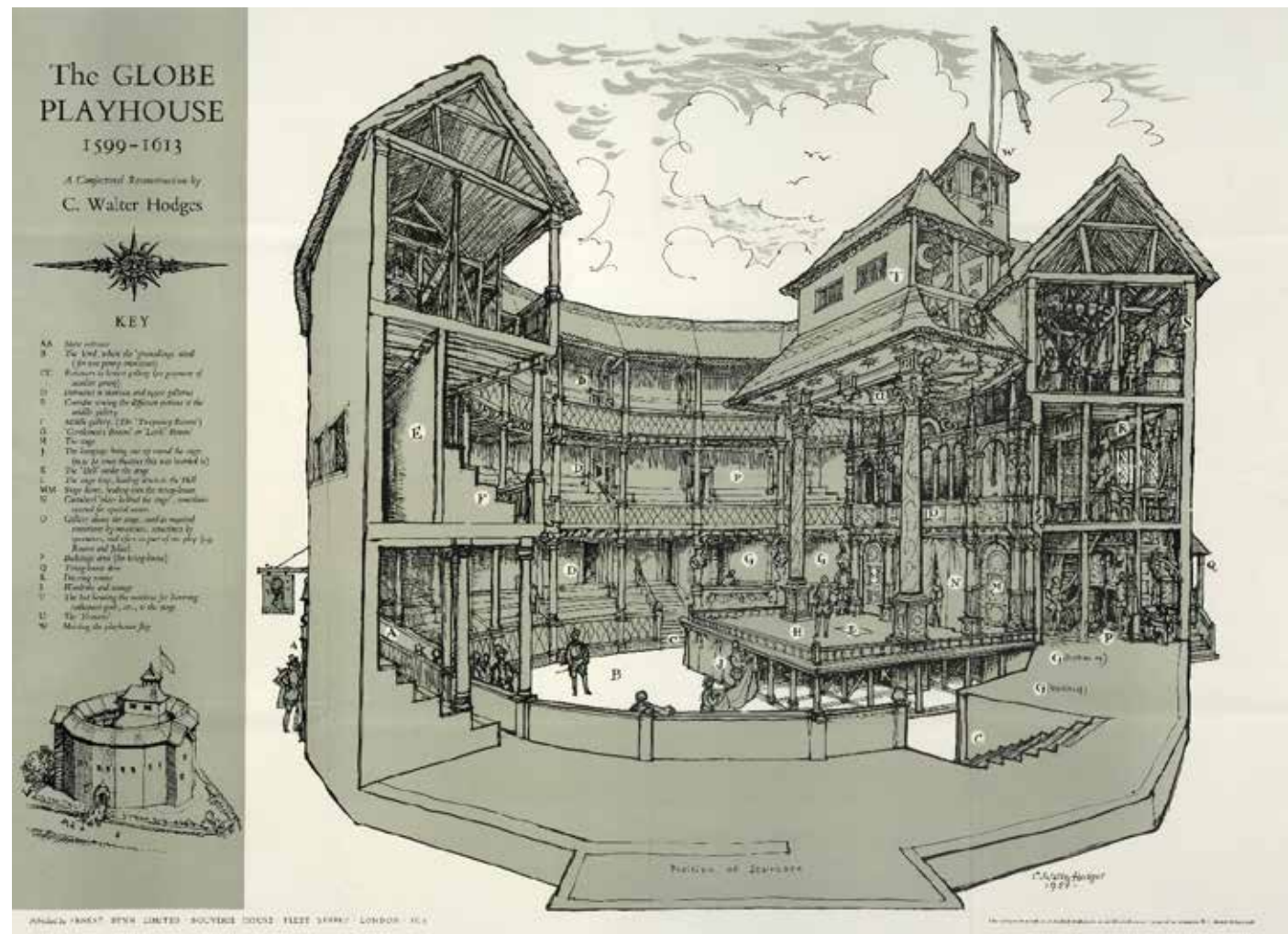
ELIZABETINSKO GLEDALIŠČE

Gledališče Shakespearove dobe imenujemo renesančno oziroma elizabetinsko gledališče, imenovano po tedaj vladajoči angleški kraljici Elizabeti I. Čeprav je bilo gledališče kot umetnost do tedaj že močno razvito, so predstave igrali na številnih prizoriščih in v različnih okoljih, vse od plemiških soban, dvoran v mestnih hišah, jedilnic in cerkvenih preddverij do trgov, zlasti priljubljena pa so bila gostilniška dvorišča.

Leta 1572 je londonski župan prepovedal uprizarjanje iger, saj je s tem želel preprečiti zbiranje večjih množic in širjenje kuge. Ko so se leta 1575 razmere zaostrele, so bili vsi gledališki igralci z dekretom tudi uradno izgnani iz mesta. James Burbage, takratni vodja igralcev pod zaščito velikega grofa Leicesterja, se je temu uprl in se leta 1576 odločil zgraditi stalni gledališki oder, ki ne bo spadal v županovo pristojnost. Sezidal ga je v Shoreditchu, takratnem predmestju Londona, in ga poimenoval preprosto The Theatre. Gledališče je takoj pritegnilo občinstvo. Do leta 1592 sta v Londonu zaživelj še dve gledališči: Curtain v Shoreditchu in Rose blizu katedrale Southwark.

Gledališča so bila običajno okrogla ali oblike osmerokotnika, s tremi nadstropji in galerijami za gledalce, ki so nudile pogled na nepokrito dvorišče. Z ene strani je proti sredini dvorišča segal pravokoten oder, da so igralci lahko stopili naprej, med občinstvo. Nad odrom je bila streha, na obeh straneh odra pa so bila vrata, skozi katera so igralci vstopali in izstopali. Nad zadnjim delom odra je bil balkon, ki so ga lahko uporabljali tudi kot zgornje prizorišče, kadar je bilo to potrebno (npr. ko se Romeo povzpne v Julijino spalnico ali ko v tragediji Kralj Ivan meščani Angiersa nagovarjajo kralja z obzidja). Pod zgornjim odrom je bila garderoba za igralce, ki jo je pred pogledi gledalcev zakrivala zavesa, ki so jo lahko odstranili in prostor uporabili kot notranji oder (npr. za čarovniško jamo v *Macbethu*, Prosperovo celico ali Julijin grob).

Sprednje zaveso, ki bi zakrivala glavni oder, ni bilo. Predstave so se začele z vstopom igralcev na oder in končale z njihovim odhodom z odra. V tragedijah je bilo zato tudi nujno, da so »mrtve« odnesli z odra. Kulis, ki bi delno zakrivalo pogled na oder, niso imeli. Kadar je vsebina zahtevala, da je gledalcem znan točen kraj dogajanja, ga je avtor navedel v dialogu. Za označevanje prostora je sicer zadostoval preprost predmet ali oblačilo (npr. stol ali miza sta nakazovala, da prizor poteka v hiši, moški v jahalnih škornjih je bil glasnik, kralj v oklepu je bil na bojišču ipd.). Takšna znakovna enostavnost je bila na splošno prednost, saj prizoriš-

Walter Hodge,
Prerez gledališča Globe, 1964

če gledalcu ni kradlo pozornosti, hkrati pa je avtor lahko uporabil poljubno število prizorišč. Dogajanje je potekalo zelo hitro, igro z 2500 verzmi so namreč odigrali v dveh urah. Še več, ker so bili igralci tako blizu občinstvu, so gledalci lahko opazili tudi najmanjše spremembe v glasu ali gestah.

Igralci so bili člani igralskih družčin ali družin. Število članov se je od skupine do skupine razlikovalo. Skupina Lord Chamberlain's Men, kasneje preimenovana v King's Men, s katero je Shakespeare ustvarjal večino svoje kariere, je običajno štela od deset do petnajst rednih članov skupaj s tremi ali štirimi fanti in nekaj plačanimi služabniki. Glavni igralec v tej družbi je bil Richard Burbage, ki je zaslovel v vlogi Richarda III. in za katerega je Shakespeare napisal vse svoje velike tragične vloge. Pomemben član družčine je bil norec ali nižji komik, to je komik, čigar šale so pogosto prostaške, temeljijo na stereotipih in pretiravanju ter vsebujejo precejšnjo mero lascivnosti. Med letoma 1594 in 1600 je bil norec v omenjeni družčini Will Kemp, nasledil ga je Robert Armin. Ženske v času elizabetinskega gledališča niso smele nastopati, zato so vse ženske vloge igrali mladi fantje.

Gledališče je bilo v renesančni Angliji najbolj priljubljena in umetniško najbolj dognana oblika razvedrila, zato je privabljal gledalce vseh družbenih slojev. Imelo pa je tudi nasprotnike med puritanskimi moralisti, ki so izražali zaskrbljenost nad morebitnimi negativnimi vplivi, ki naj bi jih prikazovanje človeških slabosti imelo na občinstvo.

O BESEDILU *KAKOR VAM DRAGO*

Komedija *Kakor vam drago* je bila prvič objavljena v Prvem foliu leta 1623. Shakespeare naj bi jo napisal leta 1599, čeprav datum prve uprizoritve ni točno znan. Snov za svoje delo si je sposodil pri delu *Rosalynde*, *Euphues Golden Legacy*, ki jo je leta 1586 napisal Thomas Lodge. Tudi Lodgeva zgodba temelji na romanci iz sredine 14. stoletja z naslovom *The Tale of Gamelyn*, ki je del širše zbirke angleških romanc o herojih, ki

Fotografija z vaje
(Filip Samobor, Primož Pirnat,
Tina Potočnik Vrhovnik, Jaka Lah,
Joseph Nzobandora – Jose,
Lena Hribar Škrlec, Ajda Smrekar,
Filip Štepec, Matevž Sluga)

izhajajo iz srednjeveškega izročila. *Kakor vam drago* spodkopava tradicionalna pravila romantike. V igri, ki pri bralcu med drugim spodbudi razmišljanje o tem, kako begajoče, a tudi skrajno prijetno je lahko življenje, se mešajo vloge spolov, narava in politika.

Starejšega Vojvodo je njegov brat Friderik izgnal z dvora, zato se s skupino zvestih lordov zateče v Ardenski gozd. Njegova hči Rozalinda ni šla z očetom, pač pa je ostala na dvoru kot spremljevalka Friderikove hčere oziroma svoje sestrične Celije. Orlando de Boysa, najmlajšega sina pokojnega sira Rowlanda de Boysa, je njegov brat Oliver od očetove smrti držal v revščini in ga na vse načine zanemarjal. Orlando se odloči, da si bo izbral boljši položaj, zato pristane na dvoboj. Pred dvobojem pa na Friderikovem dvoru zagleda Rozalindo, v katero se zaljubi na prvi pogled. Po dvoboju Friderik izžene Rozalindo, ker se boji, da bo ogrozila njegovo oblast. Celija, ki se od sestrične noče ločiti, skupaj z njo pobegne v Ardenski gozd. Zaradi varnosti se preoblečeta – Rozalinda v pastirja Ganimeda, Celija pa v njegovo sestro Alieno. Dvornega norca Brusa prepričata, da ju spremlja. Ko Orlando izve, da ga hoče njegov brat Oliver ubiti, tudi sam pobegne v gozd in se zateče k izgnanemu Vojvodi. Tam se predaja svojemu hrepenenju po Rozalindi in ji piše pesmi, ki jih pušča po gozdu. Kmalu naleti prav na Rozalindo, preoblečeno v Ganimeda. Ta izzove Orlando ljubezen in predlaga, naj dokaže moč svoje ljubezni tako, da snubi Ganimeda, kot da bi bil Rozalinda. Ljubezen cveti tudi drugje v gozdu. Pastir Silvij trpi zaradi neuslišane ljubezni do Febe, ki se je zaljubila v Ganimeda, medtem pa Brus zahrepeni po Lenki. Oliverju, ki ga pošljejo v gozd, da bi našel Orlando in ga ubil, nazadnje brat reši življenje. Oliver obžaluje svoje preteklo ravnanje in se zaljubi v Alieno. Razočaran zaradi neuslišane ljubezni do Rozalinde pa Orlando ne more več snubiti Ganimeda, zato mu ta obljubi, da bo pričaral pravo Rozalindo in da se bodo vsi zaljubljeni končno poročili.

Umetniška dela, ki so temeljila na literarnih, pogosto prav Shakespearovih pripovedih, so bila med drugim v viktorijanskem obdobju zelo iskana med prebivalci srednjega sloja. Še posebno zaželeni so bili prizori iz komedije *Kakor vam drago*, saj je igra slovela po svojem spoprijemanju s subverzivnimi temami, kot so tranvestizem, homoerotičnost in nasploh zapleteni odnosi.

NEKATERI PARI MED DRAMSKIMI LIKI

Rozalinda in Orlando

Orlando in Rozalinda

Osrednji par te romantične komedije sta Rozalinda in Orlando. Zaljubita se na prvi pogled, ko se zagledata med rokoborbo pred Vojvodovo palačo. Rozalinda Orlando podari verižico. Orlando je ljubezen še bolj vzplamti, ko se znajde v gozdu, piše ljubezenske pesmi in vrezuje Rozalindino ime na drevesna debla, ker je nikakor ne more pozabiti. Rozalinda sprva ne ve, kdo je avtor pesmi, a je navdušena, ko ugotovi, da je to Orlando. Rozalinda, preoblečena v Ganimedea, Orlando pove, da je ljubezen le velika norost, in mu ponudi pomoč, rekoč, da ga bo ozdravila in naučila, kaj ljubezen v resnici je. Dogovorita se za srečanje, a je Rozalinda močno razočarana, ker Orlando zamudi in njenega dogovora ne jemlje resno. Naposled se le zbližata in njun odnos se krepi. Proti koncu igre Ganimed Orlando obljubi, da mu bo pripeljal Rozalindo, da se bosta lahko poročila na isti dan kot Oliver in Celija. Kmalu zatem Orlando izve, da je Ganimed pravzaprav Rozalinda, in par se poroči.

Rozalinda in Celija

Rozalinda in Celija

Rozalinda in Celija sta sestrični, ki sta skupaj odraščali in sta si neizmerno blizu. Rokoborec Charles njun odnos celo opiše z besedami, da se še nikdar »nista dve ženski tako ljubili, kakor se te dve«. Potem ko je Friderik svojega brata Vojvodo izgnal z dvora, je njegovim hčeri Rozalindi dovolil, da še naprej dela družbo Celiji. Dekleti veliko časa preživita ob pogovorih o svetu okrog sebe in sta druga drugi v oporo, čeprav Celija Rozalindo poskuša odvrniti od želje, da bi se zaljubila. Ko Friderik Rozalindo nazadnje le izžene, Celija brez pomislekov sklene oditi z njo. Odločita se za pobeg v Ardenski gozd in se zakrinkata, da bi bili varni pred morebitnimi tatovi. Celija se prelevi v revno Alieno, Rozalinda pa v fanta Ganimedea. Rozalinda se izgnanstva sprva prestraši, kmalu pa obe pobeg razumeta kot priložnost, da najdeta svobodo: »Dobre volje zdaj bodiva, saj ne v izgnanstvo, saj v prostost hitiva.« Ko se Rozalinda v gozdu znova sreča z Orlando, je Celija manj zgovorna. Najprej se skupaj posmehujeta njegovi poeziji, ko pa Celija ugotovi, da se Rozalinda poigrava z Orlando, dobimo občutek, da ne odobrava sestričnine laži in prevare. Celijino ljubezen do Rozalinde se pogosto razlaga kot čustvo, ki presega konvencionalni odnos med sestričnima. Celija se sicer poroči z moškim, a njena močna in na trenutke tudi erotična želja po Rozalindi ostaja opazna vso igro. Odnos med sestričnima na neki način tudi izziva institucijo heteroseksualnega zakona – dekleti po izgonu združita svoje imetje, da si bi z njim v gozdu ustvarili dom. Zakupita pašnik in čredo, da bi postali finančno neodvisni.

Celija in Oliver

Oliver in Orlando

Celija in Oliver

Ko Oliver v gozdu naleti na Celijo, preoblečeno v Alieno, takoj opazi njeno lepoto in se vanjo zaljubi. Čeprav sta se šele spoznala, se v Oliverju vname strast in Orlando celo reče, da Celijo ljubi ter da se z veseljem odpove svoji dediščini, če bi mu to zagotovilo, da se lahko poroči z Alieno in z njo srečno zaživi v Ardenskem gozdu. Celija in Oliver se na koncu, skupaj s preostalimi tremi pari (Rozalindo in Orlandom, Febo in Silvijem ter Brusom in Lenko), presrečna poročita.

Orlando in Oliver

Brata Orlando in Oliver de Boys imata že od začetka težaven odnos. Ko je njun oče umrl, je starejšemu Oliverju naročil, naj skrbi za mlajšega brata. Ampak namesto tega je Oliver z Orlandom ravnal slabo. Orlando pravi, da je še za bratove konje bolje poskrbljeno kakor zanj. Ko pa se Orlando upre zanemarjanju, Oliver začne načrtovati njegov umor. Prizna, da je njegov brat plemenit, in čeprav ni bil deležen izobrazbe, je tudi precej učen. Ker pa ga sovraži, najame rokoborca, ki naj ga ubije med dvobojem. Ko se Orlando po zmagi v rokoborbi vrne domov, ga služabnik Adam opozori, naj nikar ne zaupa Oliverju, saj ga ta želi ubiti. Po Orlandovem pobegu sam vojvoda Friderik Oliverju naroči, naj odide za bratom v Ardenski gozd in ga ubije. Da bi si pridobil Friderikovo naklonjenost, to tudi stori. V gozdu ga napade levinja in prav Orlando je tisti, ki mu reši življenje. Tako se odnos med bratoma popravi, saj Oliver prizna, da so se njegova čustva do brata spremenila.

Rozalinda in Feba

Feba in Silvij

Feba in Rozalinda

Njun odnos se ne začne ravno spodbudno, saj Rozalinda, oblečena v Ganimeda, Febo ošteje, ker je žaljivo zavrnila Silvijevo dvorjenje. Febi pa njene besede ne pridejo do živega, ravno nasprotno, na prvi pogled se zaljubi v Ganimeda. Izjavi, da bi raje celo leto poslušala njegove zmerljivke, kot pa prenašala Silvijevo snubljenje. Ganimed Febo posvari, naj se nikar ne zaljubi vanj, a se Feba za to ne zmeni. Želi si, da bi Ganimed razumel njena čustva, zato mu pošilja pisma, ki jih Silvij vdano prinaša. Njena ljubezen se nekoliko ohladi, ko ugotovi, da je Ganimed njeno pismo pokazal Silvij. Očita mu neprijaznost, Ganimed pa to priložnost izkoristi, da jo znova prepričuje, naj le vzljubi Silvija.

Lenka in Brus

Feba in Silvij

Silvijeva ljubezen do Febe je močna že od začetka igre, a njunemu odnosu ne kaže dobro, ko ga Feba zavrne. Tudi ko Feba vzdihuje za Ganimedom, ji Silvij ostaja vdan in ji ves čas stoji ob strani. Njun odnos se še dodatno okrepi, ko Feba pristane na to, da se bo poročila s Silvijem, če bi se slučajno obrnilo tako, da si ne bi več želela Ganimeda. Ko ugotovi, da je Ganimed pravzaprav Rozalinda, drži svojo besedo in s Silvijem se poročita.

Brus in Lenka

Ko Brusa in Lenko prvič vidimo skupaj, oba dajeta vtis, da sta zadovoljna. Brus Lenko osvaja, ji prigovarja in jo omenja v svoji poeziji. Tudi Lenki je Brus pri srcu, čeprav trdi, da poezije in jezika ljubezni ne razume. Brus Lenki pove, da je naredil vse, da se bosta lahko tu, sredi Ardenskega gozda, poročila. Njegova pripravljenost na zakon Lenko navduši, čeprav se v dialogu z Jacquesom izkaže, da Brusovi nameni morda le niso tako čisti in si želi samo spati z njo. Preden se poročita, si Brus želi še odgnati Viljema, enega od Lenkinih snubcev. Zagrozi mu celo s smrtjo in Viljem se poslovi. Od tu naprej se oba iskreno veselita poroke.

TEME IN MOTIVI

Romantična ljubezen, poroka in patriarhat

Romantična ljubezen je koncept, ki ga disproportionalno do vseh drugih čustev slavijo vse veje umetnosti. Korenine romantične ljubezni lahko najdemo v helenistični literaturi, v starogrški in starorimski književnosti, literaturi starodavne Perzije in fevdalne Japonske. V obdobju evropskega razsvetljenstva se izoblikuje misel, da je romantična ljubezen predvsem evropski pojav. Preden se je romantična ljubezen razrasla v širši družbeni fenomen, je bila zaprta v elitni krog, imenovali so jo tudi dvorska ljubezen. To je bil čas trubadurjev, ko so vitezi dvorili lepim damam, s katerimi pa se niso poročili. Predstava in podoba zelene dame je v njih prebudila poetično ustvarjalno bistvo, v vsakdanjem življenju pa se odnos ni nikoli realiziral. Freud je ljubezen pojmoval kot manifestacijo libida in zapisal, da je bila njena nerealiziranost nujna, saj vrednost erotičnih potreb upade, ko njihova zadostitev postane preprosta in hitro dosegljiva. Zato so si po njegovem mnenju ljudje od nekdaj ustvarjali ovire, ki so preprečevale preprosto uresničitev ljubezni in spolno potešitev ter s tem romantično ljubezen ohranjale živo. V nasprotju s trubadurskim pojmovanjem romantične ljubezni pa so ljudje nižjih slojev ljubezen dojemali bolj praktično. Moški je potreboval žensko, da bo skrbela za dom in otroke. Tako je bila od romantične ljubezni veliko bolj pomembna poroka.

Temi romantične ljubezni se v svojih komedijah posveti tudi Shakespeare in vse ljubezenske zgodbe se vedno končajo s poroko. S tem ustvarjajo utvaro, da je poroka edini možni srečni konec, romantična ljubezen, če že mora biti, pa le pot do njega. Parov je v shakespearski komediji veliko, torej čim več zakonskih zvez, tem bolje. Shakespeare se tudi posmehuje tradicionalni dramatizaciji ljubezni, ki v ljudeh vzbuja brezumje, zaslužjenost, nesrečo. Romantična ljubezen je zgodovinsko pripadala moškemu kot prevladujočemu subjektu. Ženska je bila v vlogi zelenega objekta, po katerem moški hrepeni. Ljubezen je postala romantična predstava, ki je zožena na heteroseksualni odnos in bi jo lahko označili za kulturni produkt, ki so ga ustvarili moški zato, da bi si podredili žensko.

Romantična ljubezen je v 19. stoletju, ko se je vpela v širši družben krog, za žensko prinesla določene pozitivne spremembe, predvsem na področju spolnosti, ki je postala pomemben del čustvenega razmerja, ne le orodje reprodukcije. Tudi zakonska zveza ni več temeljila samo na ekonomskih ugodnostih. Ljudje so se začeli poročati, ker so se zaljubili, prednost v odnosih pa so imela čustva. K temu je pripomogel družbeni premik v odnosu do patriarhata. Patriarhat je družbena ureditev, pri kateri imajo vso avtoriteto moški

predstavniki družin, ki sestavljajo skupnost. V taki družbi ženske niso imele besede, posebno ne v primeru takega razvoja skupnosti, ki je vpeljal poligamijo. Neveste so se namreč kupovale in veliko število žena je pomenilo samo veliko bogastvo ženina. Tako bi lahko trdili, da je patriarhat nekakšen protipol romantične ljubezni. Očetje so razpolagali s hčerami in jih omožili s snubcem, ki so ga po ekonomskih kriterijih izbrali sami. Pri tem sta vlogo igrala predvsem ženinov položaj v družbi in njegovo imetje.

Srednjeveška upodobitev
trubadurja in njegove
oboževanke

Oddati hčer v zakon je bil glavni očetov cilj. Tudi Vojvoda Rozalindi večkrat naznani: »Svojo hčer rade volje v zakon dam, pa če bi moral dati z njo kraljestvo!« S tem, ko smo romantično ljubezen sprejeli kot normo, ki igra glavno vlogo v partnerskem odnosu, smo se deloma otresli okovov patriarhata. Romantična ljubezen je postala predpogoj za sklenitev srečne poročne zveze, država, ki posameznika poroči, pa razsodnik, ali je ljubezen resnična in dovolj močna.

Melanholija

Melanholija pomeni stanje duševne potrtosti, malodušnosti ali mračnega razpoloženja. Eden najzgodnejših virov, v katerem je obravnavana melanholija, so *Problemi XXX, I.*, katerega avtorstvo se pripisuje Aristotelu. Pojav melanholije povezuje z idejo genija in se sprašuje, »zakaj so bili vsi izjemni ljudje, pa naj so bili filozofi, državniki, pesniki ali umetniki, povsem očitno melanholiki«. Danes melanholijo lahko dojemamo tudi kot razpoloženje, ki ni nujno patološko. Do te spremembe ni prišlo v medicini, temveč v zvrsti literarnega ustvarjanja, katerega glavni predmet je prikazovanje človekove duševnosti in njenih vzgibov. Tako se je v poznosrednjeveškem pesništvu začel proces osamosvajanja pojma melanholije oziroma njene doživljajske dimenzije. Poudarek na opisu subjektivne izkušnje melanholije v novoveški literaturi dobi novo eksistencialno dimenzijo v povezavi z razpoloženjem, v katerem se nam svet in stvari v svetu dajejo. Tako je melanholijo mogoče prenašati na nežive stvari, predmete, kraje in osebe – njihova dejanja, lastnosti, percepcijo, vzgibe. Melanholično razpoloženje je v tem pogledu globalno afektivno stanje, ki določa percepcijo sveta in posameznikovo razmerje z njim.

Portret Thomasa Morea, kot ga je leta 1527 upodobil Hans Holbein

Utopija

Besedo utopija je skoval Thomas More za svojo knjigo *Utopija* iz leta 1516, v kateri opisuje namišljeno otoško skupnost v Atlantskem oceanu. Utopija je v osnovnem pomenu pojma prostor, ki ga ni, ki ne obstaja. Po izidu njegove knjige o najboljši ureditvi države je izraz utopija postal sinonim za vse ideje, ki raziskujejo možnost idealne rešitve, bodisi ureditve države, odnosov med ljudmi ali prenehanja kakršnih koli konfliktov in vojn, ki pa se v praksi ne glede na poskuse doslej niso uresničile. Utopija je idealno zamišljena skupnost s popolnimi družbenimi odnosi, v kateri vladata blaginja in sreča. Utopija je torej kraj, o katerem sanjamo in za katerega si želimo, da bi ga živeli. Je Ardenski gozd v Rozalindini, kjer se stvari srečno razpletejo, ljubezni izpolnijo in odnosi niso zapleteni. Utopija je kot pravljica, za katero si želimo, da bi se uresničila.

Hinko Smrekar:
Indija Koromandija, 1917

V. W. L. Bromley,
Rosalinda in Celija, 1870

Podobi Zevsa in Ganimeda
na antičnem krožniku

Svoboda

Občutek svobode, ki ga liki doživijo v komediji *Kakor vam drago*, je večravninski. O svobodi lahko govorimo po pobegu v Ardenski gozd, v katerem ni pravil, ki so veljala na dvoru, in kjer ni tistih, ki bi dajali ukaze. Poleg tega svoboda tukaj pomeni tudi odsotnost fizične nevarnosti in političnih spletk. Pa vendar to ni najpomembnejša svoboda, ki jo liki doživijo v tej igri. Svoboda Ardenskega gozda za Rozalindo, sploh Rozalindo današnjega časa, ki jo spoznamo v tokratni priredbi, pomeni postati nekdo drug. S tem, ko zaide v prostor brez pravil in si za povrh nadene še preobleko, da je nihče ne prepozna, lahko postane kdor koli. Osvobodjena ni le tega, kaj lahko počne in kaj reče, temveč tega, kdo je, kako čuti in kaj ji je pomembno. Njena preobrazba v Ganimeda predstavlja ultimativno svobodo. Rozalinda pa še zdaleč ni edina, ki se dokoplje do svobode. V Ardenskem gozdu pravila ne veljajo in odnosi se premešajo. Tako so si vsi ljudje nenadoma enaki in vsakdo od njih lahko živi tako, kot hoče. Svobodno lahko ljubi, se predstavlja in izraža, ni se mu več treba držati tradicionalnih zapovedi, s katerimi nas vzgajajo od malega.

Prevara

Komedija *Kakor vam drago* temelji na prevari in zavajanju, ki poskrbi za zaplet v zgodbi in omogoči takšen razvoj dogodkov, ki se sicer morda ne bi zgodil. Glavni prevarantki sta Rozalinda in Celija, ki se zakrinkata, da ju v gozdu ne bi prepoznali. Z lažnim videzom in maniro pri drugih povzročita, da se vedejo drugače, kot bi se sicer. Ko Orlando Ganimedu odkrito spregovori o svoji zagledanosti v Rozalindo, ne ve, da govori svoji ljubezni, zato je lahko bolj odprt in manj takten. Tudi Celijina nova podoba, čeprav manj drastična od sestričnine, vpliva na to, kako jo vidijo drugi, saj ne slutijo ničesar o njenem aristokratskem poreklu. Poleg tega, da tovrstne prevare v dramatiki poskrbijo za pomembne preobrate v zgodbi, so pogosto tudi vir komike, kar se pokaže tudi v tej komediji.

Ganimed

Ganimed je v grški mitologiji trojanski kraljevič, sin kralja Trosa in nimfe Kaliroe. Homer je v *Iliadi* zapisal, da je bil Ganimed najlepši med smrtniki. Zevs se je zaljubil vanj, zato se je spremenil v orla in Ganimeda odnesel na Olimp, Ganimedovemu očetu pa se je oddolžil tako, da mu je poslal nesmrtno konje. Na Olim-

pu je Ganimed postal nesmrten in kot točaj stregel bogovom, tako kot so v stari Grčiji mladeniči stregli vino odraslim moškim. Mit o Ganimedu, ki je vzpostavljajal pederastijo kot družbeno institucijo, je bil znan po vsej stari Grčiji in je bil pomembno vezivo starogrškega sveta. Do renesanse je bil Ganimed simbol homoseksualnosti. Kot motiv ga je upodabljal več slikarjev, kot so Correggio, Cellini, Rubens in Rembrandt, Ganimedovo ime se večkrat pojavi tudi v literaturi. Po Ganimedu je bila v 17. stoletju poimenovana največja Jupitrova luna.

Bertel Thorvaldsen: Anakreon sprejme Kupida (mavčni relief, 1823)

Pederastija

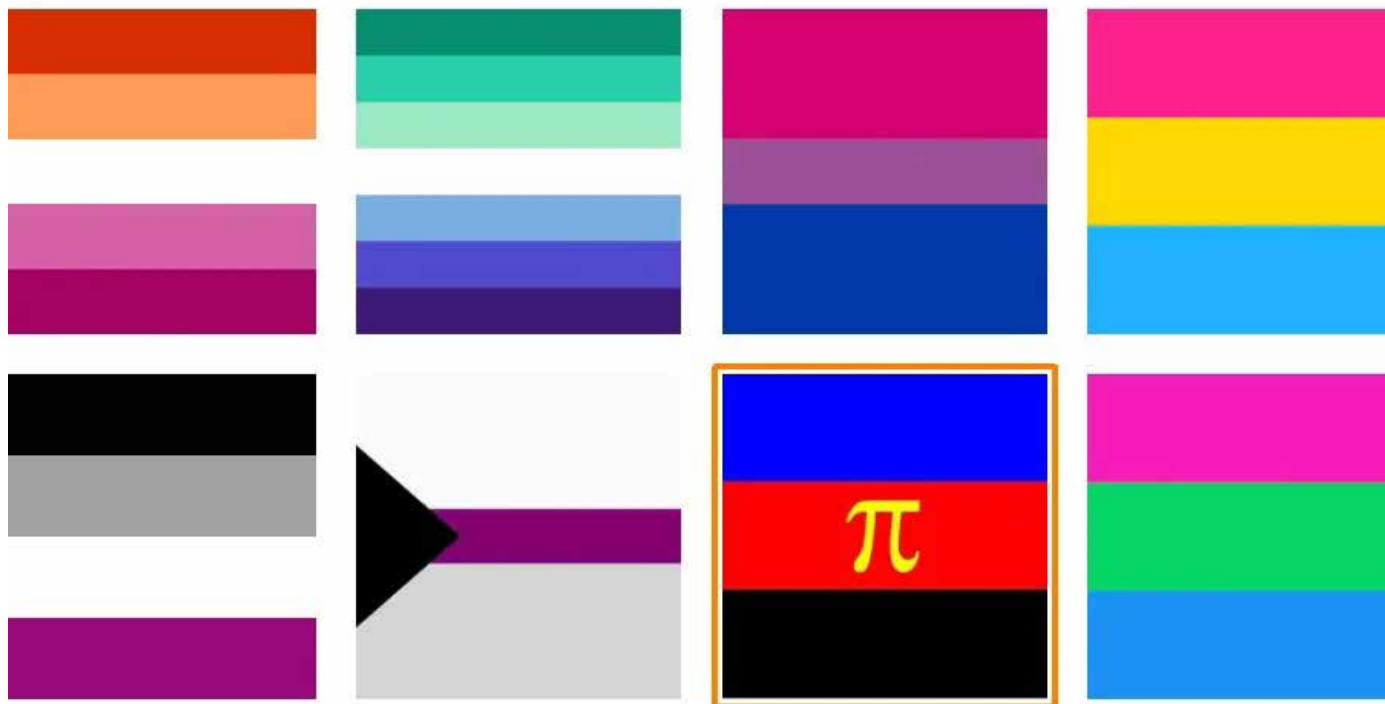
Pederastija je erotično homoseksualno razmerje med odraslim moškim in pubertetnikom ali mladostnikom. V francoščini se je izraz *pédérastie* uporabljal tudi kot sinonim za homoseksualnost med odraslimi moškimi. V preteklosti je pederastija obstajala kot del različnih običajev in praks v različnih kulturah. V zgodovini Evrope je bila najbolj strukturirana kulturna manifestacija atenska pederastija, ki se je uveljavila v 6. stoletju pr. Kr. Beseda sama je v času stare Grčije najpogosteje pomenila odnos, v katerem so starejši moški mentorirali mlade fante, večinoma najstnike, v zameno za spolne usluge. Pravni status pederastije je danes v večini držav določen s tem, ali je fant že dosegel starost privolitve in ali bi tovrsten odnos lahko vodil v zlorabo mlajše osebe. Pri Shakespearu se temi pederastije ne moremo izogniti ne samo zaradi odnosov, o katerih piše v svojih igrach, temveč tudi zaradi zgodovinskega dejstva, da so v elizabetinskem gledališču ženske vloge vedno igrali mladi fantje.

Homoseksualnost

Homoseksualnost je spolna usmerjenost, seksualno nagnjenje do oseb istega spola. Psihologi poročajo, da v določenem obdobju odraščanja pri večini ljudi prihaja do prehodnega zanimanja za isti spol, ki pa se v kasnejših letih omili in izgine. Sodobna znanost v homoseksualnosti vidi le različico normalnega spolnega vedenja. Vedenje, ki se lahko interpretira kot homoseksualnost ali biseksualnost, je opaziti tudi pri več kot 450 živalskih vrstah po vsem svetu. Shakespearova igra *Kakor vam drago* homoerotično ljubezen nakazuje v več razmerjih, zlasti med Celijo in Rozalindo, čemur je skozi zgodovino posvečene tudi mnogo strokovne literature. Rozalinda kot Ganimed razvije odnos z Orlandom, ki v tistem trenutku odraža homoseksualno razmerje, saj si ljubezen izpovedujeta dva moška. Različne oblike kvirovske ljubezni dodatno razišče tokratna odrska uprizoritev, ki poleg homoseksualnosti prikaže tudi biseksualne, panseksualne in aseksualne posameznike.

Zastave ponosa za različne spolne orientacije¹

¹ Zgornja vrsta: lezbična identiteta, gejevska identiteta, ki vključuje tudi trans moške, biseksualna identiteta, panseksualna identiteta. Spodnja vrsta: aseksualna identiteta, demiseksualna identiteta, poliamorična identiteta, poliseksualna identiteta.

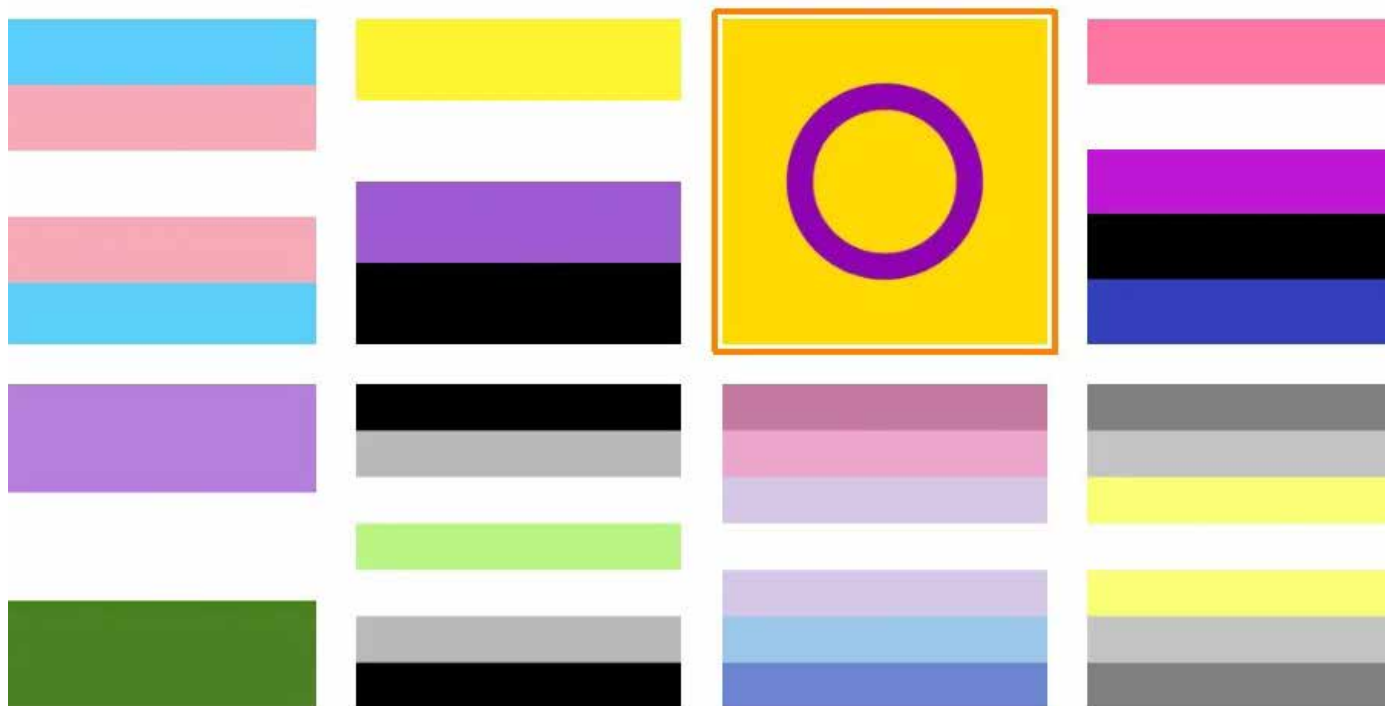

Spolna identiteta

Spolna identiteta je osebno doživljanje lastnega spola. Ta lahko sovpada z biološkim spolom, pripisanim ob rojstvu, ali pa se od njega razlikuje. V večini družb obstaja osnovna razlika med spolnimi lastnostmi, dodeljenimi moškimi in ženskam, t. i. binarnost spola. Določeni posamezniki se ne identificirajo z nekaterimi ali vsemi vidiki spola, ki so dodeljeni njihovemu biološkemu spolu. Nekateri od teh posameznikov so transspolne ali nebinarne (kvirspolne) osebe. Nebinarne osebe se ne umeščajo znotraj binarnega sistema moški – ženska. Obstaja več vrst nebinarne spolne identitete, denimo tudi aspolnost (oseba čuti odsotnost spolne identitete) in spolna fluidnost (spolna identiteta osebe prehaja med dvema ali več spoli). Nekatero državo, denimo Nemčija, kategorijo tretjega spola priznavajo tudi pravno. Vprašanje spolne identitete se v komediji *Kakor vam drago* neposredno poudari z Rozalindino preobleko v Ganimeda ter vsemi njenimi dejanji in nagnjenji, ki jih kot slednji tudi doživlja. Zgodovinsko gledano, je pri omenjeni drami pomemben

Zastave ponosa za različne spolne identitete in spolne izraze²

² Zgornja vrsta: transspolna identiteta, nebinarna identiteta, interspolna identiteta, spolno fluidna identiteta. Spodnja vrsta: kvirspolna identiteta, aspolna identiteta, bispolna identiteta, demispolna identiteta.

tudi vidik dečkov, ki so v elizabetinskem gledališču igrali ženske vloge. V tokratni interpretaciji komedije se ustvarjalci še bolj poigrajo z identitetami. Denimo norec Brus (ki zdaj govori v moški, zdaj spet v ženski obliki, ima tudi nadvse nenavaden, težko določljiv spolni izraz) je primer nebinarne spolne identitete. Podobna spolna fluidnost se razpre tudi pri Rozalindi, čeprav ni določeno, ali gre res za nebinarno spolno osebo ali Rozalindina fluidnost nasta

Spolni izraz

Posameznikov spolni izraz je vizualna predstavitev lastne spolne identitete. Lahko se uresničuje z oblačili, ličili, frizuro, (ne)britjem poraščenih delov telesa, držo, mimiko. Spolni izraz lahko izraža tako ujemanje kot neujemanje z izrazom, ki je pričakovan glede na spolne norme in vloge. Tako denimo velja, da če se oseba oblači, obnaša na način, ki bi se v družbi štel za tipično moškega, ni nujno, da se kot moški tudi identificira. Tak primer lahko zaznamo v Rozalindinem Ganimedu. Čeprav Ganimeda večina dojema kot moškega, mu ne uspe preslepiti edinole Jacquesa, Rozalindin čustveni svet, ki nam ga slika z besedami, slika veliko bolj žensko podobo in identiteto.

Situationship

Situationship je romantično ali spolno razmerje, ki je nedefinirano in nezavezujoče. Posameznika sta več kot le prijatelja, a nista predana romantična partnerja. Izraz *situationship* se pogosto uporablja tudi za opis več odnosov, ki vključujejo romanco in/ali spolnost, viri pa se pogosto razlikujejo glede natančnega pomena. Vse definicije poudarjajo predvsem odsotnost predanosti, zavezanosti. V *situationshipu* se tako eden ali oba partnerja v danem trenutku nista pripravljena zavezati dolgoročnemu odnosu z drugo osebo. Vrsta odnosov znotraj *situationshipa* se lahko od primera do primera razlikuje, pri nekaterih gre za priložnostne spolne odnose, romanco, zmenke, spontana srečanja, odsotnost načrtov za prihodnost, odsotnost čustvene navezanosti ter vse ali nič od naštetega.

Zvestoba

Tematika zvestobe je v komediji *Kakor vam drago* še posebej poudarjena. Spremistvo starega Vojvode se je denimo odpovedalo svojemu položaju v družbi in se ob izgonu skupaj z njim odpravilo živet v Ardenski gozd. Neizmerno zvestobo pokaže tudi Celija svoji sestrični Rozalindi. Ko Friderik slednjo izžene, se Celija odpove očetu, nasledstvu in življenju na dvoru ter sestrični brez pomisleka sledi v izgnanstvo. Zvestobo do družine kaže tudi mladi Orlando, ki je ponosen, da je sin svojega očeta. Čeprav bi po tem, ko je brat Oliver z njim vse življenje grdo ravnal, pričakovali, da se bo Orlando izneveril, ta bratu ostaja zvest in mu celo reši življenje. V nasprotju z njim se je Oliver že davno izneveril zvestobi do očeta, saj ni upošteval njegovih poslednjih želja in je z bratom grdo ravnal. Pozabiti pa ne smemo niti malodane suženjske zvestobe Silvija Febi. Tudi ostareli služabnik Adam, ki je odraščal z bratoma de Boys, svojo zvestobo izkaže, ko je najbolj pomembno. Ko Orlando sklene zbežati, da ga brat ne bi ubil, mu Adam preda vse svoje življenjske prihranke in se odpravi z njim, da mu bo zvesto služil do zadnjega diha (kot pred njim že njegovemu očetu).

Odnos med bratoma

Kakor vam drago je zgodba, zgrajena okrog dveh parov sorojencev in para sestričen – starejšega Vojvode in njegovega brata vojvode Friderika, bratov Orlanda in Oliverja ter Rozalinde in Celije. Vsak par ima drugačno dinamiko, ki je odvisna od družinske ljubezni ter želje po moči in oblasti. Čeprav so odnosi med paroma bratov od začetka sovražni in napeti, do konca igre tudi med njimi zraste neke vrste ljubezen ter medsebojno razumevanje. Orlando je sposoben spregledati Oliverjevo zlo in mu celo reši življenje, kot odziv na bratovo dobrodušnost pa Oliver prekliče vse morilske namene in z njim ravna kot s pravim bratom. Ko se poročita s sestričnima Rozalindo in Celijo, ki ju veže močna ljubezen, sta si nenadoma posredno bliže tudi brata. Na koncu igre pa ne razrešimo le odnosa mlajših bratov, pač pa tudi starejših vojvod. Vojvoda Friderik, ki se je po srečanju s puščavnikom spreobrnil, se pokesa za svoje zlo in bratu povrne tudi položaj in moč na dvoru. V obeh primerih je spor med bratoma nastal zaradi ljubosumja in želje po moči in nadzoru. In kot se za ljubezensko komedijo spodobi, je ljubezen tista, ki vsa ta negativna čustva na koncu tudi premaga.

Izgnanstvo

V *Kakor vam drago* prav vsi liki prej ali slej zapustijo dvor in se znajdejo v Ardenskem gozdu. Nekateri med njimi, sprva Vojvoda, kasneje pa tudi njegova hči Rozalinda, so se tam znašli, ker so bili z dvora izgnani nasilno. Drugi, denimo Vojvodovo spremstvo in Rozalindina zaupnica Celija, so v izgnanstvu po lastni odločitvi. V strahu pred bratovimi morilskimi nameni se v gozdu znajde tudi Orlando. Razlogov, zakaj se nekdo znajde v izgnanstvu, je več in le redko so premočrtni. Medtem ko se za like v naši komediji Ardenski gozd izkaže za kraj, kjer lahko izživijo svojo svobodo, se izrazijo, razrešijo morebitne spore in se na koncu skupaj srečno vrnejo na dvor, pa je izgnanstvo v resničnem svetu pogosto drugačna zgodba.

Izgnanstvo ali eksil primarno pomeni kazenski pregon iz matične države, sekundarno pa izselitev ali daljšo odsotnost iz domovine bodisi zaradi prisilnih okoliščin ali višje sile. Tako se zaradi političnih in pravnih razlogov vedno več ljudi znajde v izgonu tudi zaradi podnebnih sprememb. Statistike poročajo, da je v letu 2022 v eksilu živelo več kot 100 milijonov ljudi, kar 16 milijonov med njimi celo pet let ali več.

Scenska tapeta z gozdnim vzorcem

Gozd

Shakespeare si gozd kot prizorišče izbere v številnih svojih dramah, ne glede na njihov žanr. Transformacija, ki se likom zgodi v gozdu, je včasih brutalno nasilje, včasih surrealna čarovnija. Gozd je prostor spremembe, transformacije. V dramatiki je pogosto sentimentalno povezan z motivom hrepenenja in tudi gozd v Rozalindini glavi je eno samo hrepenenje. Gozd služi tudi kot oder, na katerem poteka predstava; je prostor, v katerem čas in obnašanje nista enako določena kot zunaj njega, zato se v gozdu lahko zgodijo stvari in dejanja, ki se sicer ne bi. Tako se denimo dvorjani in pastirji družijo med seboj, ljubezen in posameznikov izraz v gozdu pa sta bolj svobodna.

ODRSKA PRIREDBA

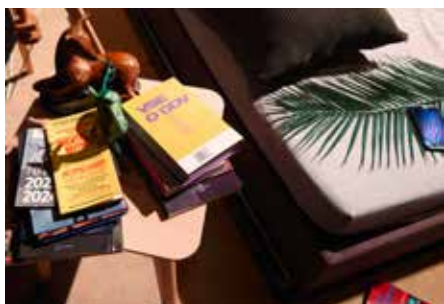
Shakespearove igre so bile pisane za oder in igralce, ne za papir, zato še vedno ohranjajo svojo svežino in omogočajo, da jih avtorji brez težav priredijo času, v katerem jih uprizarjajo. Tokratna priredba besedila, katere avtorica je dramaturginja Eva Mahkovic, je priredba za sodobni čas. Dogajanje osvetli z vidika današnje popkulture in ga iz mističnega gozda prestavi v vsakdanjo resničnost, v garsonjero sredi mesta. Čeprav zgodba trdno ohranja okvire, ki jih je zastavil že Shakespeare, znotraj njih na sodoben način razpira medosebne odnose, s kakršnimi se spopadamo danes, osvetljene s subjektivnega vidika glavne junakinje. Vodilo celotne zgodbe ostaja romantična ljubezen. V središče zgodbe je trdno usidrana Rozalinda. Rozalinda današnjega časa ve, da je cilj vsake romantične zgodbe srečen konec, *happy end*, kar je tisto, k čemu težimo vsi. Nekateri celo pravijo, da življenje brez romantične ljubezni ne more imeti srečnega konca. A kako najti romantično ljubezen in kaj je zanjo potrebno, ostaja vprašanje.

Rozalindina kopalnica

Kopalniško ogledalo

Kaj prebira Rozalinda

Rozalindin mood board

Avtorica odrske priredbe je izvirno Shakespearovo besedilo močno skrajšala, da je omenjena misel še bolj izostrena. V ta namen je izpustila tudi nekaj dramskih likov: vojvoda Friderik, rokoborec Charles, služabnik Adam, Amiens in nekateri drugi liki se v uprizoritvi sploh ne pojavijo. Avtorica je v Rozalindino besedilo dopisala monologe, ki se sklicujejo na številna umetniška dela, ki opevajo ljubezen, ter se oprla tudi na druga Shakespearova besedila, ki načenjajo to temo. Odlomke iz nekaterih, denimo *Romea in Julije*, *Sna kresne noči*, *Hamleta* in *Viharja*, je tudi vključila v besedilo. Tako nas z bogato, a jasno mislijo vpelje v razmišljanje o ljubezenskih odnosih, poroki in srečnem koncu. Jezik, ki ga pri tem uporablja, nosi svojevrstno dvojnost, saj se izrazito razmišljujoči, intelektualni monologi, napisani v sodobnem jeziku, prepletajo z romantičnimi verzi, zapisanimi pred dobrimi 400 leti. S tem nastane svojevrsten kolaž, ki reflektira tudi čas, v katerem živimo.

Začetek uprizoritve je realističen, temu sledita tudi odrski govor in scenska podoba. Rozalinda kmalu spregovori o svojih dvomih, razkrije svoje anksiozne misli in omeni pritisk družbe ter tudi s pomočjo neimenovanih substanc pobegne v svoj svet, v svobodo. Pred njo se odpre pravljica, v kateri junakinja lahko raziskuje svoja občutja in pove vse, kar jo teži. Ardenski gozd, v katerega se poda, ni več le prostor izgnanstva, kot v izvirnem besedilu, pač pa postane prostor pobega, kjer je vse mogoče. Rozalindin gozd postane prostor, kjer se preigravajo različne spolne vloge, odnosi in razmerja med dramskimi liki. Meje med resnimi temami in utopičnimi prepričanji ni več. Vsakdo živi svojo resnico in za to nikomur ne polaga računov. Ljubezen je fluidna, vseobsegajoča, spolne identitete so le še izraz jaza, ne več le družbena norma. Ljubezenska zgodba, ki jo omenja, pa je polna negotovosti, neizrečenih besed, nedorečenih pravil. *Situationship* je beseda, s katero Rozalinda opiše današnje odnose med zaljubljenici, medtem ko pretresa vprašanje o njihovih vlogah. Načjenja vprašanje, ali lahko v modernem odnosu sploh govorimo o ljubezni ali pa se ljudje zaljubljam zgolj v predstave o drugem. Usodna ljubezen, tako meni Rozalinda, je brez vsebine, kar je tudi edini recept za dosego *happy end*. Za *happy end* moramo namreč postati nekdo drug. Happy end je preobrazba in ljubezen brez vsebine je uspeh.

Ker Rozalinda ni srečna, saj še ni našla svoje usodne ljubezni in posledično srečnega konca, išče uteho v domišljiji in opojnih substancah. Namišlja si, kako bi bilo, ko bi bilo, če bi bilo drugače. Če bi ravnala drugače. Znajde se v svoji pravljici, v katero včasih kljub vsemu vdre resničnost, a se je Rozalinda otepe. Vztraja na popotovanju in išče odgovore, a je v resnici najbolj srečna, ko je od resničnosti najbolj oddaljena. In če ji srečnega konca ne uspe najti, preprosto poskusi znova. To ujetost v začaran krog človekovega iskanja srečnega konca izrazito poudari tudi tokratna odrska priredba, ki se konča na istem mestu, kjer se je začela. Lov na srečo se začne znova. In znova.

IZRAZNA SREDSTVA

Scenografija

Scenografija, ki je delo scenografa Branka Hojnika, dogajanje dozdevno zameji v en sam prostor, v Rozalindino garsonjero. Tapete z drevesi, ki jih ima Rozalinda na stenah dnevnega prostora, so edini vizualni vezni člen, ki sproža asociacije na Ardenski gozd, v katerem se dogaja večina Shakespearove igre, saj je ta sicer omenjen zgolj v didaskalijah in dialogih. A prostor vseeno nudi tisoč in eno skrivališče, iz katerih se lahko priplazijo prikazni, ki preganjajo Rozalindo. Tako v prostor vstopajo in izstopajo skozi glavna vrata, pa tudi skozi stranišče, iz omare, skozi okno in celo iz hladilnika. Prostor je zelo natančno premišljen, in čeprav je skromno opremljen, nudi dovolj manevrskega prostora, da omogoča tudi simulacijo številnih drugih prostorov. Scenografija se proti koncu predstave, ko Rozalinda znova pristane v resničnem svetu, tudi fizično razpre, kulisi kopalnice in kuhinje se fizično ločita. Na desni nas preseneti plakat Taylor Swift, v ozadju pa se nam prikaže globina gledališkega odra. Tako kot Rozalindina pravljica je bilo tudi stanovanje na odru samo kulisa; kot je razpadla Rozalindina utopija, razpade tudi scenografija pred nami. Vse to samo še podčrta resničnost Brusove misli »ves svet je oder«.

Rozalinda na prizorišču

Kuhinja s plakatom Taylor Swift

Kostumografija

Kostumografijo uprizoritve je zasnovala znana oblikovalka in kostumografka Jelena Proković. Navdih za svoje delo je črpala iz priredbe besedila, ki je nekakšna sodobna pravljica. Da pa se je do neke mere kljub temu ohranil stik z izvirnikom, kostumografija združuje elemente renesančnih in sodobnih kostumov. Tudi Rozalinda na začetku poudari, da ima vsak »na sebi kos oblačila, ki ni iz današnje dobe, ampak pripada moji pravljici«. Na podlagi kostumov lahko razberemo tudi posameznikovo osebnost ali nekaj, kar lik zaznamuje. Tako je Silvij, ki je čebelar, oblečen v plašč iz cvetlic, brata de Boys pa sta naličena in imata pričesko v stilu aristokratov. Lenko, ki Rozalindo najbolj nagovarja k opojnim substancam za pobeg iz realnosti, vidimo oblečeno kot gozdno vilo.

Avtorji uprizoritve so načrtno pomešali spole nekaterih likov v igri, čemur je zvesto sledila tudi kostumografka in se s tem še dodatno poigravala. Gledalcu najbolj zanimiva sta v tem pogledu gotovo Feba, ki je moški, a nastopi v krilu, in Brus, čigar ogrinjalo spominja na ptičja krila ter odsevajoče pokrivalo, kar kostu-

Skica kostuma za Silvija, ki ga igra Jaka Lah

Skica kostuma za Lenko, ki jo igra Tina Potočnik Vrhovnik

mografka združuje z resno podobo visokih pet in poslovne obleke. Prav slednje je tudi pokazatelj, da je kostumografka kostum ustvarjala v več plasteh, saj so liki tudi karakterno večplastni in bogati. Ko govorimo o igri spolov in njihovi vizualni podobi, je najpomembnejša Rozalindina preobleka v Ganimeda. Ganimed, kakršnega vidimo v tokratni uprizoritvi, ni oblečen tipično moško in nima tipično moških atributov, kot so brki ali kratki lasje, ter se za to niti ne trudi. To gre pripisati več razlogom, glavni med njimi je gotovo ta, da tudi pri drugih likih avtorji uprizoritve niso poskušali skrivati spola igralca, ki igra določeno vlogo. Poleg tega prav podoba Ganimeda, kot ga lahko spremljamo v tej uprizoritvi, zastavlja vprašanje, ali tipično moška podoba v resnici sploh še obstaja.

Skica kostuma za norca Brusa, ki ga igra Jana Zupančič

Skica kostuma za Febo, ki jo igra Joseph Nzobandora - Jose

Eden najvidnejših in najzanimivejših elementov kostumografije so tetovaže, s katerimi je prekrit zgornji del Rozalindinega telesa. Če si jih ogledamo pobliže, vidimo, da so nekakšen zemljevid Rozalindine sreče ter pišejo njeno zgodbo o iskanju prave ljubezni in srečnega konca. Poleg različnih simbolov med njimi najdemo izpisane tudi nekatere naslove pesmi Taylor Swift. Tako kot celotna uprizoritev tudi podobe na koži glavne junakinje postanejo preplet pravljice, simbolike in modernega popa.

Svetloba

Svetlobna podoba uprizoritve, tako kot pripoved, ločuje med tem, kaj se resnično zgodi, kateri deli pripovedi pa se dogajajo zgolj v Rozalindini glavi. Tako je luč v začetku in na koncu povsem realistična. Ko pa Rozalinda zaplava v pravljico, ji sledi tudi svetlobna podoba. Prepletati se začne več barv, denimo roza, oranžna in modra. Svetloba dosledno podčrtuje tudi Rozalindina čustvena stanja, zato ne čudi, da se v trenutkih njene največje ekstaze, ko doživlja poroko in je najbolj v transu, luč na odru spremeni v diskotečno.

Glasba

Zvočna podoba uprizoritve, katere avtor je Laren Polič Zdravič, ima v tokratni uprizoritvi pomembno vlogo. Glasba podčrtuje atmosfere, Rozalindina občutja, stopnjuje napetost in se v trenutkih najmočnejših čustev prelevi v pesem. Z izjemo prve, McCartneyjeve *Hey Jude*, so vse pesmi zgolj uglasbeni Shakespearovi verzi. Nekateri med njimi iz prvotne verzije besedila *Kakor vam drago*, druge pa je avtorica v tokratno priredbo dopisala iz drugih Shakespearovih besedil. Ker odrska priredba v celoti sledi moderni popkulturi, dejstvo, da vključuje songe, seveda ne čudi. Njihov pojav bi bilo najlažje povzeti v trditev, da jih zaslišimo takrat, ko so izrečena čustva preprosto premočna in preveč intenzivna, da bi jih bilo mogoče povedati na običajen način. Zato tudi ne preseneča, da se prizor poroke, v katerem je Rozalinda v največji ekstazi, spremeni v diskoteko, v katerem vsi ne le pojejo, pač pa tudi plešejo. Svoj song iz istega razloga dobi tudi Orlando, ki opeva svojo ljubezen do Rozalinde.

IZTOČNICE ZA POGOVOR

Pred ogledom predstave

- Kaj že veste o Shakespearu?
- Naštejte značilnosti elizabetinskega gledališča.
- Kaj je romantična komedija?
- Kaj je ljubezen?
- Ali resnična ljubezen obstaja?
- Ali obstaja ljubezen na prvi pogled?
- Katera umetniška dela, ki slikajo ali opisujejo romantično ljubezen, poznate?

Doživljanje predstave

- Kakšen vtis vam je pustil ogled predstave?
- Kakšno vlogo so pri doživljanju imeli posamezni elementi, kot so scenografija, kostum, luč, glasba ...?
- Kako ste občutili like in njihovo doživljanje?
- Ste se poistovetili s katerim od likov?
- Kakšen je jezik, uporabljen v predstavi, in katere so nekatere njegove značilnosti?
- Kateri elementi predstave po vašem mnenju nagovarjajo zlasti mlajše občinstvo?

Pogovor po ogledu predstave

- Katero je bilo glavno občutje, ki ga je v vas vzbudila predstava?
- Kakšen odnos imamo ljudje do ljubezni?
- Kaj vam pomeni/predstavlja srečen konec?
- Katere so bile glavne razlike med izvornikom in tokratno priredbo besedila?
- Zakaj je bilo pomembno, da se je Rozalinda preoblekla v moškega, ne pa v žensko?
- Kateri elementi uprizoritve so bili za današnji čas posebno aktualni?
- Na kakšne načine, poleg besed, ljudje izražamo svojo identiteto?
- Ljudje se pred resničnostjo radi zatekamo v domišljijske svetove. Na podlagi česa si jih gradimo, kaj nam prinašajo?

Gradivo pripravili Eva Jagodic in Ira Ratej.

Lektoriral Martin Vrtačnik.

Fotografa Peter Giodani in Ira Ratej.